

Havas Péter – Kerber Zoltán

A kompetenciafejlesztő programcsomagok hatása a tanítási- és tanulási módszerekre¹

A tanulmány a kompetenciafejlesztő programcsomagok tanítása során a pedagógusok módszertani kultúrájában és a diákok tanulási módszereiben bekövetkezett változásokat mutatja be, a HEFOP 3.1.3 iskolákban, pedagógusok és igazgatók körében végzett felmérés tanulságait elemezve.

1. BEVEZETÉS

A kompetenciafejlesztő programcsomagok megalkotásakor az egyes kompetenciaterületek pedagógiai rendszerének számos elemét (tanulási tartalom, tanulási-tanítási módszerek, tanulási eszközök, értékelés, nevelői kompetenciák) összehangolt fejlesztési folyamatban, rendszerszerűen dolgozta ki a sulíNova Kht. (ma Educatio Kft.). A fejlesztők szándéka a pedagógiai rendszer elemei közül a hazai pedagógiai gyakorlat „gyenge láncszemeinek”, azaz a korábbiakban (az oktatás- és iskolakutatás adatai tükrében is) alacsony hatékonyságúnak talált rendszerelemeknek a korszerűsítése, gyökeres fejlesztése volt. A TÁMOP 3.1.1. keretén belül lezajlott kutatás a programcsomagok hatását elemezte különböző területeken, így a tanítás- és tanulásmódszertan terén is.

2. A FELMÉRÉSRŐL

A felmérést 2010. április-májusban végeztük a HEFOP 3.1.3 iskolák teljes körében (321 intézmény)². (A felmérés során kiderült, hogy néhány intézményben az elmúlt évben olyan átalakulások történtek, melyek hatására nem folytatták a kompetenciafejlesztő programcsomagok tanítását.)

A felmérés önkitöltős kérdőívekkel történt, a kérdőíveket kérdezőbiztosok vitték ki egyeztetett időpontban, az iskolában a megfelelő személynek adták, majd a megbeszélte időpontban visszamentek a kitöltött kérdőívekért. Igazgatókat, három kompetenciaterületet tanító pedagógusokat (szövegértés-szövegalkotás, matematika és szociális, életviteli és környezeti kompetencia) és 4300 diákot kérdeztünk meg. Nem az összes iskola töltötte ki a kérdőíveket, 47 iskola, különböző okok miatt megtagadta ezt. Vagy nem mindenki töltötte ki egy adott

1 A tanulmány az Oktatókutató és Fejlesztő Intézetben folyó TÁMOP 3.1.1 6.3.2 elemi projekt (NFT 1-ben kifejlesztett kompetenciafejlesztő programcsomagok hatásvizsgálata, témavezető: Kerber Zoltán) kutatásának tanítás- és tanulásmódszertanra vonatkozó eredményeit összegzi.

2 Az eredeti 357 intézményből kivettük az óvodákat, mert a kutatás erre a területre nem terjedt ki.

iskolából: hol az igazgató, hol egyes tanárok utasították el a kitöltést. Ennek eredményeként 275 iskolából érkezett válasz a kérdőíveink kérdéseire. Ez a teljes intézményi kör kb. 85%-a³. A válaszadás elutasításában kissé felülreprezentáltak voltak a fővárosi iskolák és a megyei jogú városok iskolái, a községi iskolák viszont alulreprezentáltak voltak az elutasítók között.

A válaszadó iskolák igazgatóinak 68,8%-a 1-10 év között tölti be az igazgatói posztot, 11-20 év között a válaszadók 26,1%-a, 20 évnél régebben az igazgatók 5,1%-a tölti be ezt a posztot. A válaszoló igazgatók 37,8%-a férfi, 62,2%-a nő. Az igazgatók 60%-a ötven évnél idősebb, 32,8%-a 40-50 év közötti, 7,2%-a 40 év alatti. A válaszadó iskolák tanárainak 31%-a községekben, 41,6%-a városokban, 19,8%-a megyeszékhelyen, 7,7%-a a fővárosban tanít. A megkérdezett pedagógusok 90%-a nő, 10%-a férfi, a matematikatanárok között található több férfi, a szociális, életviteli és környezeti kompetenciát tanítják legnagyobb arányban nők. Átlagosan 22 éve vannak a pályán, és átlagos életkoruk 45 év.

Összesen 264 igazgató, 260 magyar nyelv és irodalom, illetve 260 matematikatanár töltötte ki a kérdőíveket. A szociális, életviteli és környezeti kompetenciaterület kérdőívét 127 pedagógus töltötte ki. A kérdőíveknek volt egy közös része, minden területet tanító tanár számára kitöltendő, s volt egy kompetenciaterület-specifikus rész, ahol az adott kompetenciaterület tanításával kapcsolatos tapasztalataikról kérdeztük a pedagógusokat. Az igazgatói és a pedagógusok számára készült kérdőívek végén nyitott kérdések voltak, ahol részletesebben leírhatták tapasztalataikat. Helyszíni látogatásokon interjúk is készültek az iskolavezetőkkel és pedagógusokkal. 10 iskolában esettanulmányokat készítettünk.

3. A PROGRAMCSOMAGOK ALKALMAZÁSÁNAK TANÍTÁS-MÓDSZERTANI TAPASZTALATAI A PEDAGÓGUSOK VÉLEMÉNYE ALAPJÁN⁴

A 2010-ben elvégzett kutatásunk – egyéb célok mellett – azt vizsgálta, hogy a három általunk a kutatásban kiemelt területre (szövegértés-szövegalkotás, matematika, szociális, életviteli és környezeti) elkészített programcsomagok hogyan hatottak a bevezető és kipróbáló iskolákban a tanítási- és tanulási módszerekre, hogyan fogadták ezeket a változásokat a pedagógusok, diákok.

3 Esetünkben a kutatás kitűzött célja egy teljes körű felmérés volt. A felmérésből kimaradóknál nem feltételezhetjük, hogy ez pusztán véletlenül történt, azonban a kimaradás pontos okairól csak feltételezéseink lehetnek (az elutasítás indokai nem adnak kellő támpontot). Ebből az következik, hogy az iskolák ezen része nem elégíti ki egy valószínűségi mintavételből származó minta kritériumait, vagyis a segítségével nem adhatók becslések a teljes sokaságra. A megoldás, hogy a megkérdezetteket kezeljük alapsokaságként. Ebből több dolog következik: 1. A megállapítások csak a megfigyelték körére tekinthetők igaznak. 2. Nem szükséges szignifikancia-teszteteket futtatni, hiszen ezek célja éppen az, hogy eldöntsük, a mintában tapasztalható eltérések nagy valószínűséggel akkor is fennállnának, ha mindenkit megfigyeltünk volna. (A mi esetünkben nem reprezentatív mintáról, hanem teljes körű felmérésről volt szó.) 3. Bármilyen eltérést (például arányok, átlagok) az összefüggés jelenék tudunk tekinteni, ezért azt érdemes meghatározni, hogy mekkora eltérést tekintünk jelentősnek. Ennek eldöntésére statisztikai módszereket hívtunk segítségül. Az eltéréseket két mérőszám mutatja: a lambda értékeknél a 0,09-nél nagyobb értékek jelölik a nagyon jelentős eltérést a válaszokban, az eta mérőszám esetében ez az érték 0,3. Az ezeknél kisebb értékek is eltérést mutatnak, csak kevésbé jelentőset.

4 Az adatelemzés statisztikai részét Barna Ildikó (ELTE TÁTK) készítette.

A kutatás feltárta, hogy a pedagógusok véleménye a programcsomagok tanítási-tanulási és értékelési módszereiről, és a tanítást, tanulást fejlesztő hatásairól általában elismerő.

Az 1. táblázat áttekinti és bemutatja az egyes kompetenciaterületek moduljait használó pedagógusok véleményét az újszerű, hatékony tanítási-tanulási módszerekről.

1. TÁBLÁZAT: Pedagógusok elégedettsége a tanítási módszerekkel, azok fejlesztő hatásával (5 fokú skálán 1 = egyáltalán nem elégedett, 5 = teljesen mértékben elégedett)	
A tanítási-tanulási módszer megnevezése:	Az elégedettség átlaga
Páros munka	4,27
Kooperatív módszerek	4,13
Csoportmunka	4,07
Differenciálás	3,88
IKT használata	3,75
Projektmunka	3,64

Az adatok elemzésekor feltűnik, hogy a pedagógusok módszertani eszköztárába leginkább a páros tanulói munka, a csoportmunka és a kooperatív módszerek épültek be. A programcsomagokkal kapcsolatos fejlesztés egyik kimagasló pedagógiai eredménye éppen a frontális tanulásszervezés dominanciájának felszámolása volt, a kutatás tükrében úgy tűnik, ezt a célt sikerült megvalósítani. A pedagógiai projektmunka mint tanulásszervezési módszer, sajnos, még mindig az utolsó helyen van, de ezen a téren is javulás látható, amit a 3,64-es átlagos elégedettség bizonyít.

A 2. táblázat bemutatja a pedagógusok véleményét a programcsomagok tanítási-tanulási módszereiről, a táblázatba foglalt adatokat a teljes minta átlagában feltüntetve.

A pedagógusok válaszaiból kiolvasható, hogy a programcsomagok előnyösen és hatékonyan befolyásolták a tanítást-tanulást. Néhány fontos vonatkozásban (csoportmunka, IKT-használat, tanulás motiválása stb.) megváltoztatták a tanári módszertani megszokásokat, frissítően hatottak a tantermekben folyó munkára. Az is jól látszik, hogy a programcsomagok feldolgozását a pedagógusok a megszokott 45 perces tanóra időtartamában csak nehezen tudták megvalósítani, mert a tanítási óra időkerete szükségesnek bizonyul. Ezt erősítették meg az óralátogatások tapasztalatai is.

Jelentős fejlemény, hogy az új módszerek pozitívan és előnyösen hatottak a tanulók motivációira, azaz az osztályokban növekedett a tanulási kedv. A tanulók számára bizonyára felszabadító könnyebbséget jelentett az, hogy jobban érvényesülhetett az egyéni tanulási tempójuk, egyéni tanulási szokásaik, azaz önmagukra találtak ezekben a helyzetekben.

Ugyanakkor jobban sikerült a differenciáló pedagógiai munka is, a pedagógusoknak több lehetőségük és alkalmuk volt a tanulók egyéni sajátosságait figyelembe venni, a személyes tanulási stratégiákat érvényesíteni. Könnyebbé és hatékonyabbá vált a tehetséggondozás-tehetségfejlesztés is, jóllehet ezzel kapcsolatban nagyon megoszlik az iskolavezetők és a pedagógusok véleménye. A pedagógusok felfigyeltek arra is, hogy diákjaiknak tetszenek

az új módszerek. Az előzetes aggodalmakkal szemben a kooperatív tanításszervezés, a csoportmunka megvalósítása nem okozott jelentős mennyiségű fegyelmezési problémát. Sok tanár előzetes aggodalma volt, hogy a csoportmunka során megnövekszik a mozgás, beszélgetés a tanórán, s ez a tanulók egy részét rendbontásra, fegyelmetlenkedésre csábítja. A pedagógusok válaszai alapján elmondható, hogy ez az aggodalom alaptalan volt, a felmerülő problémák kezelhetőek maradtak.

2. TÁBLÁZAT: Pedagógusok véleménye a programcsomagok alkalmazásának tanulás-szervezési módszereiről (5 fokú skálán 1 = egyáltalán nem ért egyet, 5 = teljesen egyetért)	
A programcsomagok...	A vélekedések átlaga (öt fokú skála)
tanulásához a tantermet át kellett rendeznünk	4,04
eszközeit a diákok kedvelték	3,94
tanulási módszerei jól szolgálják a tanulók differenciálását	3,87
feldolgozását a diákok kedvelték	3,84
tanulási módszereit a tanulók jól fogadták	3,76
tanulási módszerei hatékonyak	3,70
tanulási módszerei jól szolgálják a tehetséggondozást, tehetségfejlesztést	3,66
tanulási eszközeit kombináltam az interaktív tábla alkalmazásával	3,62
tanulási módszerei növelték a diákok tanulási kedvét, motiváló hatásuk erőteljes	3,54
tanulási módszerei alkalmasak a hátrányos helyzetű tanulók felzárkóztatására	3,50
tanulási módszerei számomra nem okoztak tanulás-szervezési nehézségeket	3,25
javasolt értékelési eljárásai megfelelőek voltak	3,18
tanulása-tanítása közben az osztállyal több fegyelmezési problémám volt, mint máskor	2,69
tanulási eszközeit változtatás és kiegészítés nélkül tudtuk alkalmazni	2,69
tanulási eszközei a diákjaimnak nehézségeket okoztak	2,47
feldolgozásakor a tanítási óra időtartama elegendő volt	2,37

Az adatok elemzésekor feltűnnek az alkalmazott módszerekkel kapcsolatos nehézségek és gondok: ezek elsősorban a tanítási óra időkeretének szűkösségével és a tanterem átalakításának feladataival kapcsolatosak. Tény, hogy a tantermek zömében olyan bútorok vannak, melyek nem segítik elő a kiscsoportos tanulást. Ahol tanuló asztalok és székek vannak, azokat át lehet rendezni ezeken az órákon, de ehhez idő kell. Ugyancsak időt igényel a csoportok összerendezése, a tanulási fázisok és részfeladatok ismertetése, majd ellenőrzése, végül értékelése. A több csoportból álló osztályközösségben az ilyen módszerű értékelés sokkal időigényesebb, mint a frontális órákon megszokott. Mindezek a munkafázisok többletidőt igényelnek, ha a pedagógus ugyanannyi feladatot és tanulnivalót tervez (tanmenetében) az adott órára.

A kutatásban alkalmazott kérdőíven a programcsomagokat alkalmazó pedagógusok véleményt nyilváníthattak a tanítási-tanulási jelenségekről, az osztályaikban tapasztalt változásokról. A kérdőív a tanulási módszerekkel, a diákok érdeklődésével és motivációjával kapcsolatos állításokat tartalmazott, amelyeket egy ötfokú skálán lehetett megítélni annak függvényében, hogy az adott pedagógus az állítást milyen mértékben tartja saját tapasztalataival egyezőnek, azaz mennyire fogadja el.

3. TÁBLÁZAT: A pedagógusok vélekedése a programcsomagok tanításáról (1-től 5-ig terjedő skálán, ahol 1 = egyáltalán nem ért egyet, 5 = teljesen egyetért)

Állítás a programcsomagok alkalmazásáról:	A vélekedések átlaga
Tanítási módszereim gazdagodtak a programcsomag alkalmazásával	4,31
A programcsomagokat feldolgozó óráknak a diákjaim örülnek, kedvelik azokat	3,90
A tanulók érdeklődése, tanulási motivációja erősödött a programcsomag hatására	3,55
A tanulók kompetenciafejlesztése az adott programcsomag alkalmazásával sikeres	3,50
A programcsomag pedagógiai koncepciójának megvalósulásával elégedett vagyok	3,40
A programcsomag hatására a tantárgyam kedveltsége növekedett a tanulók körében	3,44

A pedagógusok elégedettek a kompetenciafejlesztő programcsomagok pedagógiai koncepciójával, és úgy vélik, diákjaik is pozitívan fogadták a programcsomagokat és azok tanulási módszereit.

A kutatás a kooperatív tanulásszervezés egyik kritikusan újszerű, hatékony módszerével, a csoportmunkával kapcsolatos pedagógusi véleményeket is vizsgálta. Finom felbontású kép bontakozik ki erről, az adatokat az 4. táblázat mutatja be.

4. TÁBLÁZAT: A programcsomagokat alkalmazó pedagógusok véleménye a csoportmunkáról, a csoportos tanulásról. (1-től 5-ig terjedő skálán, ahol 1 = egyáltalán nem okozott problémát, 5 = nagyon nagy problémát okozott.)

A csoportmunkával kapcsolatos problémák megítélése: (mekkora problémát okoztak az alábbi jelenségek)	Átlag:
A csoportok létrehozásának szokatlansága	2,13
A tanterem átrendezése	2,30
A csoportszerepek megfelelő kiválasztása	2,36
A csoportok munkájának folyamatos figyelése, segítése	2,38
A tanteremben nagy a zaj a csoportmunka során	2,38
A csoportmunkában való részvétellel ösztönzés	2,49
Az osztályomban a sajátos nevelési igényű (SNI) tanulók kezelése	2,64
A csoportmunka eredményének tárgyilagos megítélése	2,76
A csoportmunka módszerű óra időgazdálkodása	3,09
Nem minden tanuló alkalmas csoportmunkára	3,22
A csoportmunka előkészítése nagyon munka- és időigényes	3,38

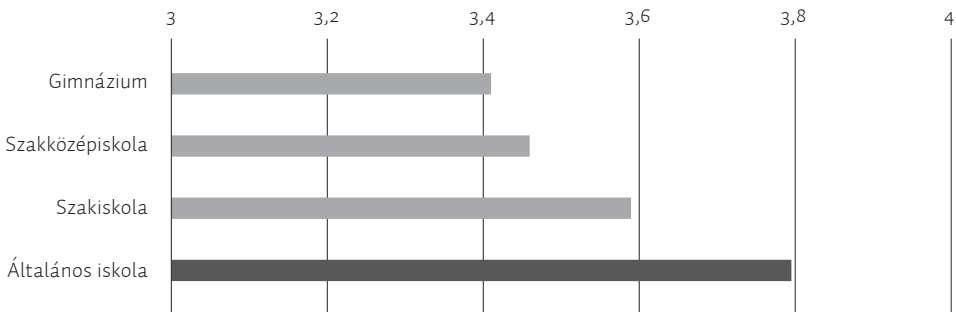
A táblázat adatai bemutatják, hogy a pedagógusok számára közepes mértékűnél kisebb nehézséget jelentett a csoportok létrehozása, a tanterem átrendezése, a csoportok munkájának folyamatos figyelemmel kísérése és támogatása, az esetleges „munkazaj” elviselése és mederben tartása. Ezzel párhuzamosan a közepesnél nagyobb mértékű problémát okozott a csoportos tanításszervezésű órák időgazdálkodása és az előkészítés. A csoportos tanulás előkészítése sokkal több technikai műveletet igényel, mint a frontális módszerű tanítási óra, hiszen előre gondoskodni kell valamennyi csoport számára szükséges (és lehetőleg differenciáltan különböző) feladatról, taneszközzel. A pedagógusok a közepesnél nagyobb mértékben vélekednek úgy, hogy nem minden diák „alkalmas” a csoportmunkára, azaz a tanulók egyénileg eltérőek az együttműködésre épülő tanulásban. Az egyedi sajátosságok mélyebb feltárására ezúttal nem kerülhetett sor, e jelenség kialakulásában, vélhetően, szerepet játszanak a szociális képességek, és más pszichológiai tényezők is.

3.1. A hatékony tanításszervezési módszerek fogadtatásának eltérései az egyes iskolatípusokban

A programcsomagot alkalmazó pedagógusok tanítás- és tanulásszervezési módszerekkel kapcsolatos vélekedései az iskolatípusok alapján kismértékű eltéréseket mutatnak. Az általános iskolák tanárai a programcsomagok újszerű tanulási-tanítási módszereinek hatékonyságát pozitívabban fogadták, magasabbra értékelték, mint a gimnáziumok pedagógusai. Ezt a különbséget mutatja be a 1. ábra.

1. ÁBRA: A programcsomagok módszereinek hatékonyságáról való vélekedés alakulása a különböző iskolatípusokban

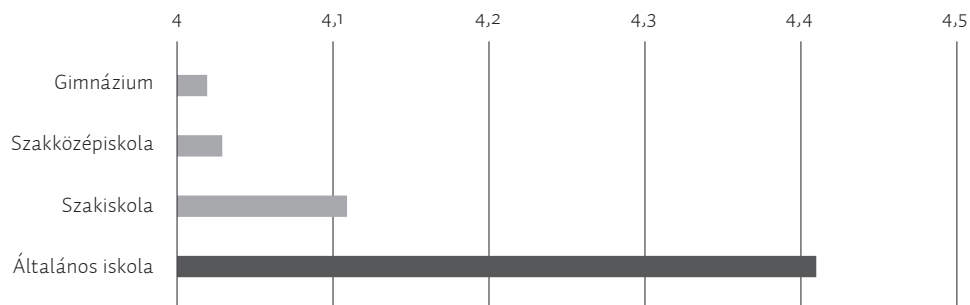
A PROGRAMCSOMAG TANULÁSI MÓDSZEREI HATÉKONYAK (ETA: 0,191)

Korábbi oktatáskutatói adatok is azt mutatták, hogy a gimnáziumok gyakorlatában a frontális módszerek hagyományai mélyebben gyökereznek, tehát itt az új módszerek bevezetése sokkal nehezebb, lassúbb folyamat. A gimnáziumok pedagógusai számára a csoportos, a kooperációra építő és/vagy a projekt módszerű tanítás nem tűnik annyira hatékonynak, mint amennyire az általános iskolák tanárai körében.

2. ÁBRA: A pedagógus tanítási módszerei gazdagodtak a programcsomagok alkalmazásával – iskolatípusok szerint

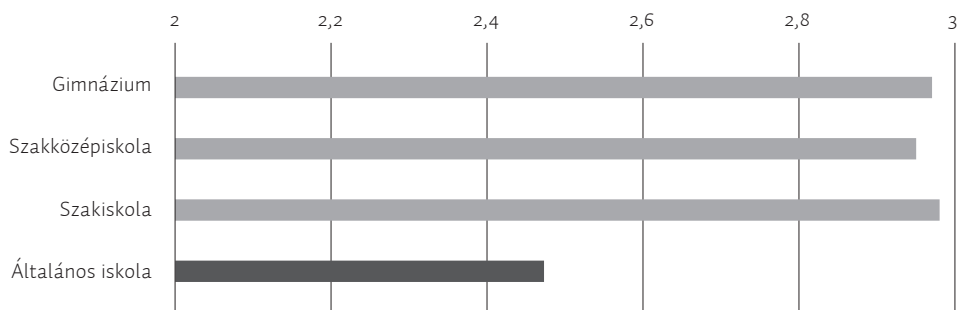
TANÍTÁSI MÓDSZEREIM GAZDAGODTAK A PROGRAMCSOMAGOK ALKALMAZÁSÁVAL (ÖTFOKÚ SKÁLA, ETA: 0,226)

Az adatokból (amelyek mindegyike a magasan pozitív sávban helyezkedik el) látható, hogy a módszertani gazdagodás pozitív elismerése az általános iskolákban a legmagasabb, ennél alacsonyabb a gimnáziumokban és szakközépiskolákban.

3. ÁBRA: Különböző iskolatípusok pedagógusai reflektálnak a programcsomagokkal kapcsolatos újszerű módszerek hatására

A PROGRAMCSOMAG SZOKATLAN MÓDSZEREI MEGZAVARJÁK AZ OSZTÁLY MEGSZOKOTT RENDJÉT (ÖTFOKÚ SKÁLA, ETA: 0,201)

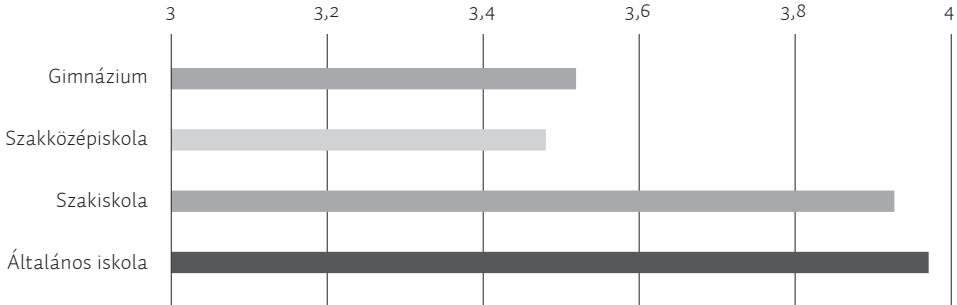

Az általános iskolákban nem szokatlanok a tanulói csoportmunka és a pedagógiai projektek tanulási-tanítási módszerei. A középiskolákban jóval több bonyolalmat és ellenérzést okoztak a programcsomag alkalmazásával járó, újszerű tanulás-módszertani megoldások.

A differenciálással kapcsolatban is az általános iskolákban dolgozó pedagógusok pozitív véleménye „vezet”, igaz, ebben az iskolatípusban általában magasabb a tanulói heterogenitás, mint a gimnáziumokban és a szakközépiskolákban. A két iskolatípusban eltérő a tanulók életkora is, az alacsonyabb évfolyamok fiatalabb tanulói az életkori sajátosságaik következtében is könnyebben megfelelnek a csoportos tanulási helyzeteknek, a csoportszerepekkel kapcsolatos elvárásoknak.

4. ÁBRA: A különböző iskolatípusok pedagógusainak véleménye a programcsomagok tanulási módszereinek a tanulói differenciálásra gyakorolt hatásáról

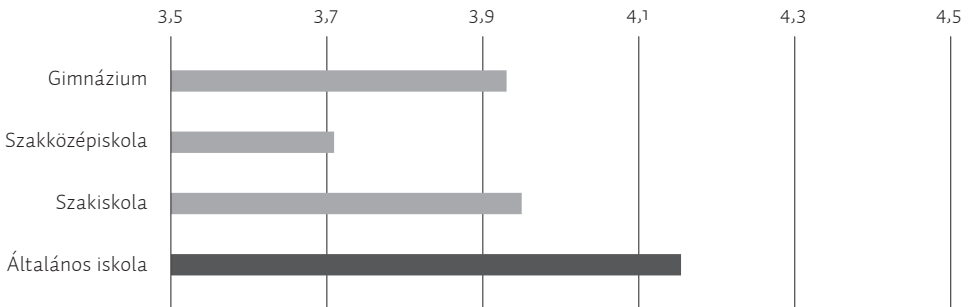
A PROGRAMCSOMAGOK TANULÁSI MÓDSZEREI JÓL SZOLGÁLJÁK A TANULÓK DIFFERENCIÁLÁSÁT (ÖTFOKÚ SKÁLA, ETA: 0,241)

A csoportmunkával kapcsolatos elégedettség értékei (lásd 5. ábra) is megerősítik a fentebbi feltételezést: a gimnáziumokban dolgozó pedagógusok számára a csoportos tanítási-tanulási módszerek kevésbé vonzóak, a frontális tanításszervezés hagyományai erősebbek, és a gimnazisták életkori sajátosságai is szerepet játszhatnak ebben a vonatkozásban.

5. ÁBRA: A csoportmunkával kapcsolatos elégedettség megítélése a különböző iskolatípusokban dolgozó pedagógusoknál

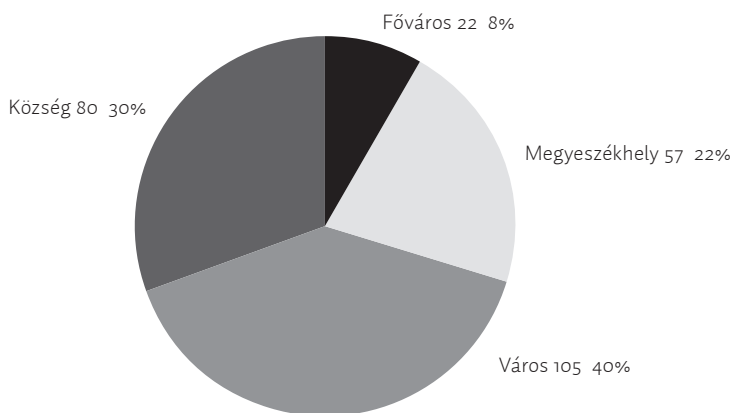
CSOPORTMUNKA (ÖTFOKÚ SKÁLA, ETA: 0,191)

3.2. A tanítási–tanulási módszerekkel kapcsolatos pedagógusi vélemények különbségei az iskola településtípusának függvényében

A kutatásba bevont iskolák többféle településtípusból kerültek be a mintába. A megoszlást az alábbi diagram mutatja be.

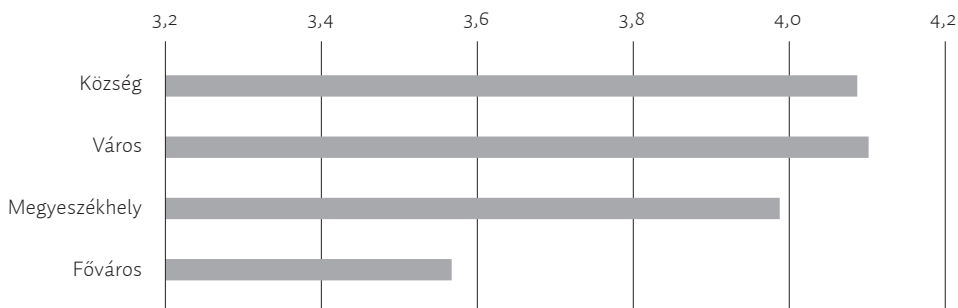
6. ÁBRA: A kutatásban részt vevő iskolák megoszlása településtípus szerinti
TELEPÜLÉSTÍPUSOK SZERINTI MEGOSZLÁS (264 VÁLASZ, VÁLASZOK SZÁMA, %)

A 7. ábra bemutatja a különböző településtípusok pedagógusainak véleménye közötti a különbségeket a tantermek átrendezésének kérdésében. A községi és kisvárosi iskolák pedagógusai szerint a tantermek átrendezése szükséges, és ez a megítélés gyakoribb, mint a fővárosi iskolákban dolgozóknál.

7. ÁBRA: A csoportmunkához szükséges előkészületek megítélése a különböző településtípusok iskoláiban dolgozó pedagógusok körében⁵

A TANTERMET ÁT KELLETT RENDEZNI (ÖTFOKÚ SKÁLA, ETA: 0,142)

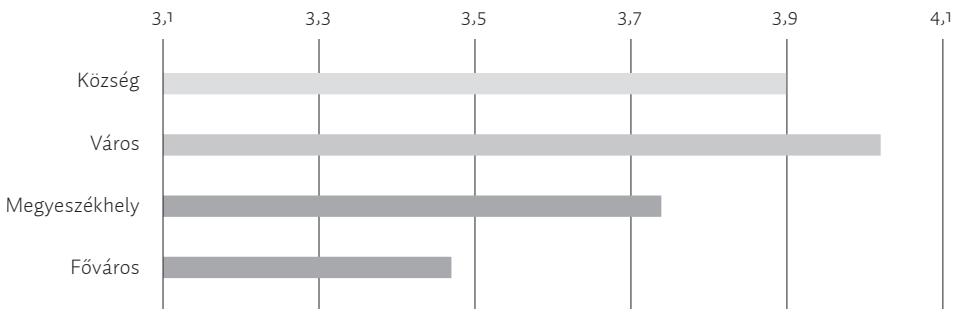
Az adatok összehasonlításakor feltűnő, hogy a fővárosi iskolákban jóval kevesebb „átrendezés” kellett, azaz ezekben az iskolákban a tantermek (a bútort) alkalmasabbak a csoportmunkához, szemben a vidéki iskolák hagyományosan berendezett tantermeivel.

⁵ Az összefüggés erőssége (eta: 0,142) gyenge.

Nemcsak a tantermek, hanem a pedagógusok között is tapasztalhatók különbségek. A programcsomag tanításakor felvetődik a nevelői kompetenciák bővülésének lehetősége is: a programcsomagok tanítása, alkalmazása a tanárok számára is tanulási folyamat volt, amelyben „szakmailag megújulhattak”. A kutatás során az egyik kérdés éppen ennek megítélésére irányult. Ezt mutatja be a 8. ábra, a településtípusok különbségének figyelembevételével.

8. ÁBRA: A különböző településtípusok pedagógusainak eltérő vélekedése a programcsomagok alkalmazásával együtt járó szakmai megújulásról

PROGRAMCSOMAG TANÍTÁSÁVAL SZAKMAILAG MEG TUDTAM ÚJULNI (ÖTFOKÚ SKÁLA, ETA: 0,161)

Az adatok jelzik, hogy a programcsomagok alkalmazásával járó innovációs gyakorlat elsősorban a vidéki városi és községi iskolák pedagógusai számára okozhatott szakmai megújulási lehetőségeket. A legkevésbé a kutatásba bevont fővárosi iskolák pedagógusai jelezték azt, hogy szakmai megújulást eredményezett számukra ez a munka. Ennek egyik oka lehet az a körülmény is, hogy a programcsomagok alkalmazására elsősorban a nagy innovációs kapacitással rendelkező iskolák jelentkeztek, amelyek pedagógusai korábban már tapasztalatokat szereztek pedagógiai és tanulási fejlesztésekben.

3.3. A pedagógusok megosztottsága, eltérő vélekedések az új módszerekről

A programcsomagok használatával kapcsolatos elégedetlenségek elemzésekor feltárul a folyamat néhány „gyenge láncszeme”: ezek elsősorban a technikai-szervezési nehézségek, zavarok, de idetartoznak azok a szemlélet- és módszerbéli konfliktusok is, amelyekkel a pedagógusok egy része nehezen tudott megküzdeni. Mint már eddig is látszott, ütközési felületet képez a frontális és a csoportos módszerek különbözősége, a tanulónak szánt feladatok differenciálása az egyes csoportok fejleszthetőségének függvényében, a gazdag digitális és infokommunikációs eszköztár használata a hagyományos tábla-kréta módszerrel szemben. Konfliktusforrás továbbá a csoportokra bontott értékelés és a tanulói önértékelések követelménye is. A kooperatív tanításszervezés sok helyen a tantermek átrendezését

is igényelte, valamint a tanulók számára világossá kellett tenni a csoportos tanulás szerep-típusait, a megfelelő elvárásokat a csoportbéli tanulással és a csoport együttes tevékenységével kapcsolatban.

Az 5. táblázatban bemutatott tanári válaszok alacsony értékei azt igazolják, hogy a pedagógusok többségükben elutasítják azokat az állításokat, amelyek a programcsomagok implementációjához különleges iskolát, különleges pedagógusokat és különleges diákokat társítanak. Ezzel lényegében elismerik, hogy a programcsomagok bárhol, bármely hazai iskolában bevezethetők, ha erre felkészülnek, illetve felkészítő segítséget kapnak.

5. TÁBLÁZAT: A programcsomag tanítási-tanulási módszereinek feltételei és szervezeti környezete (1-től 5-ig tartó skála, ahol 1 = egyáltalán nem ért egyet, 5 = teljesen egyetért)	
A programcsomagok alkalmazásával kapcsolatos állítások	Vélemények átlaga
A programcsomag sikeres alkalmazásához erre alkalmas diákok szükségesek	3,03
A programcsomag szokatlan tanulási módszerei megzavarják az osztály megszokott rendjét	2,60
A programcsomag tanulási módszerei a tanteremben lármát és rendetlenkedést okoznak	2,47
Feleslegesen sok szakmai értekezletet tartunk, amióta a programcsomagokkal dolgozunk	2,13
A mi iskolánk tárgyi feltételei nem ideálisak a programcsomag alkalmazásához	2,13
A mi iskolánk személyi feltételei nem ideálisak a programcsomag alkalmazásához	1,87

A kutatás keresztelemzése alapján úgy tűnik, hogy a programcsomagok alkalmazásának (eredményesség, pedagógiai hatás) pedagógusok által történt megítélése független az adott iskola településtípusától és az iskolatípustól is.

4. AZ ISKOLAVEZETŐK TAPASZTALATAI ÉS VÉLEKEDÉSE AZ ÚJ MÓDSZEREK ALKALMAZÁSÁRÓL

A kutatás során interjúk készültek a programcsomagokat adaptáló iskolák vezetőivel. Az interjúk kérdései kiterjedtek az alkalmazott tanításszervezési és tanulási módszerekre, azok fogadtatására, hatására. Néhány példát idézünk a jegyzőkönyvekből:

Egy iskolavezető a programcsomagok alkalmazásával kapcsolatos elégedettségét pozitív érvekkel, jó tapasztalatokkal indokolja (fővárosi iskola):

Az igazgatónő a HEFOP 3.1.3 program sikerének tartja, hogy az országos mérések alkalmával elért tanulói eredmények folyamatos javuló tendenciát mutatnak. Emellett az egyik legfőbb eredményességi mutatónak a diákok tanulási tevékenységhez való pozitív érzelmi viszonyulását tartja. Kiemeli, hogy a diákok ismerik, és nagy határfokkal alkalmazzák a különböző tanulási technikákat: „ésszel tanulnak, nem magolnak”. A program módszereinek köszönhetően a tanulók önálló munkavégzésre képesek. Az igazgatónő szerint az egyik legfontosabb eredményességi mutató a tantestület „felpezsdülése, módszertanilag sokkal felkészültebbek lettek, az iskola hírneve megnőtt, továbbtanulási arányok javulnak, és a

gyerekek is nagyon lelkesek”. A tanárok együttműködése tudatosabbá vált. Házon belül is tartanak bemutatóórákat, így motiválják a tantestületet a módszer alkalmazására, az új tanárszerep elfogadására.

Az igazgatónő szerint az egyik legfontosabb eredményük a tantestület szakmai fejlődése. A program hatására a tanárok együttműködése tudatosabbá vált, a szakmai megbeszélések rendszeresek lettek, és a különböző tárgyakat tanító pedagógusok közt is kialakult egyfajta szakmai kommunikáció. A „tantestület megújult, egységessé váltak, van egy közös vezérvonal”. Az igazgatónő véleménye szerint a továbbképzések szükségesek és eredményesek voltak, az ott elsajátított módszertani és technikai ismeretek jelentősen segítették a pedagógusok kompetenciafejlesztő munkáját.

Az iskolavezetők egy része úgy vélekedett, hogy a programcsomagok alkalmazása feszültségeket ébreszt, és többletmunkát igényel az érettségire való felkészülés-felkészítés folyamatában. A tanulók kompetenciáinak fejlesztésére, a képességeik erősítésére irányuló munka, az alkalmazott pedagógiai módszerek, energiát és időt vontak el az ismeretközléstől, a kiterjedt ismeret-követelményeket igénylő érettségi feladatokra való felkészítéstől. Egy másik fővárosi iskolavezető így fogalmazott az interjújában:

„A szülők körében ‘tömegpszichózis’ jellegű aggodalmak és nem reális félelmek alakultak ki, hogy hogyan fog az ő kilencedikes gyerekük így leérettségizni...”

A módszerek bevezetése nagymértékben függ az iskola innovációs kapacitásától is. A módszerek alkalmazása nem bármely szociális beállítódásokkal rendelkező tanuló (és pedagógus) számára ajánlott „csodaszer”, hanem a pedagógustól előzetes elemzést, a diákközösség pontos ismeretét, a pedagógiai módszerek célcsoporthoz való megválasztásának gyakorlati képességét igényli.

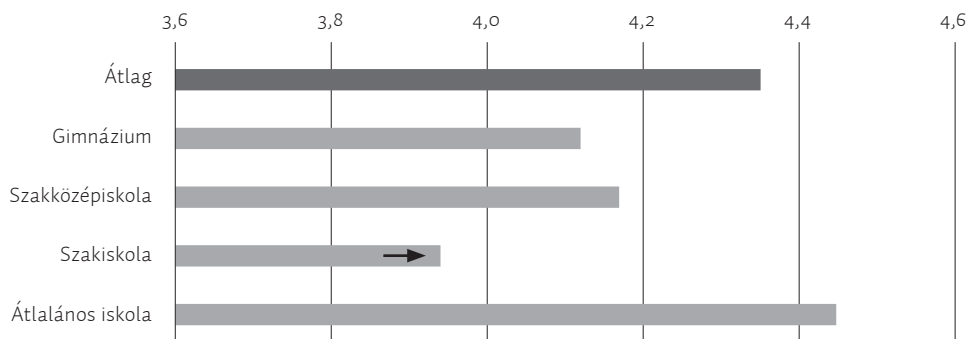
A 6. táblázat bemutatja az iskolavezetők vélekedését a programcsomagok pedagógiai- és nevelő hatásáról.

6. TÁBLÁZAT: Iskolavezetők vélekedése a programcsomagok alkalmazásának pedagógiai- és nevelő hatásáról (a vezetői tapasztalatokkal kapcsolatos állítások megítélése) (ötfokú skálán)	
A programcsomag/ok alkalmazása (tanítás és tanulás) előnyösen befolyásolta:	Átlag:
A tantestület módszertani kultúrájának színvonalát	4,35
A tehetséggondozási feladatok ellátását	3,53
A diákok tanulási motivációjának erősítését	3,46

A programcsomagok alkalmazását vállaló iskolák vezetői az 5 fokú skálán 4,35-re, azaz igen magasra értékelték azt, hogy a tantestületük módszertani kultúrája növekedett. Ez a kimagasló mértékű elégedettség bizonyítja, hogy a kompetenciafejlesztés hatékony módszerei (kooperatív tanításszervezés, csoportos tanulás, projektek stb.) széleskörűen és eredményesen elterjedtek a programba bekapcsolódott intézményekben. Az igazgatók elégedettek voltak azzal, hogy a tantestületükben terjednek a hatékony tanulás-és tanításszervezési módszerek, ezzel párhuzamosan gazdagodnak és erősödnek a nevelői kompetenciák.

A kutatási adatok a különböző iskolatípusok között kismértékű különbségeket jeleznek azzal kapcsolatban, hogyan vélekednek az igazgatók a programcsomagok pozitív hatásáról. Az alábbi (9.) ábra bemutatja az általános iskolák, a szakiskolák, a szakközépiskolák és a gimnáziumok igazgatóinak vélekedését, és az összesített átlagot.

9. ÁBRA: Iskolavezetők vélekedése a tantestület módszertani kultúrájának változásáról
A PROGRAMCSOMAGOK ELŐNYÖSEN BEFOLYÁSOLTÁK A TANTESTÜLET MÓDSZERTANI KULTÚRÁJÁNAK SZÍNVONALÁT 3 = EGYET IS ÉRT, MEG NEM IS; 4 = EGYETÉRT (ETA: 0,264)

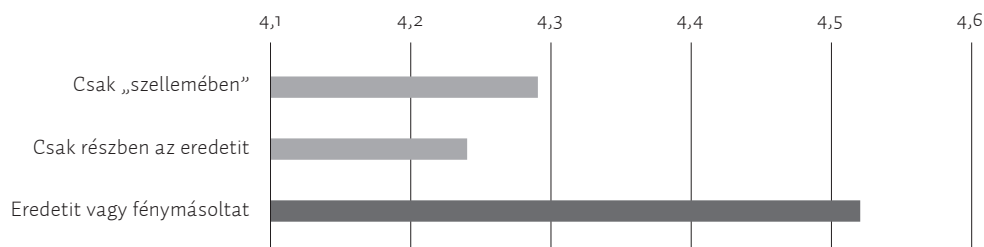

A módszertani kultúra legnagyobb mértékben az általános iskolákban, legkevésbé a szakiskolákban fejlődött.

A tantestületek módszertani kultúrájának fejlődése azonban attól is függött, hogy az adott iskola a programcsomagokat eredeti formájában (esetleg fénymásolatban) vagy csak „szellemében” alkalmazta. A programcsomagok késve jutottak az iskolákhoz, illetve a magas árak miatt nem is használták mindenhol. Az adatelemzés során feltárult az a jelentős különbség, ami a programcsomaggal vagy anélkül (csak „szellemiségében”) tanító iskolák között volt tapasztalható. Ezeket a különbségeket mutatja be a 10. ábra.

10. ÁBRA: Iskolavezetők vélekedése a tantestület módszertani kultúrájának javulásáról - összehasonlító keresztlemzés az eredeti programcsomagot használók és azt nem használók között

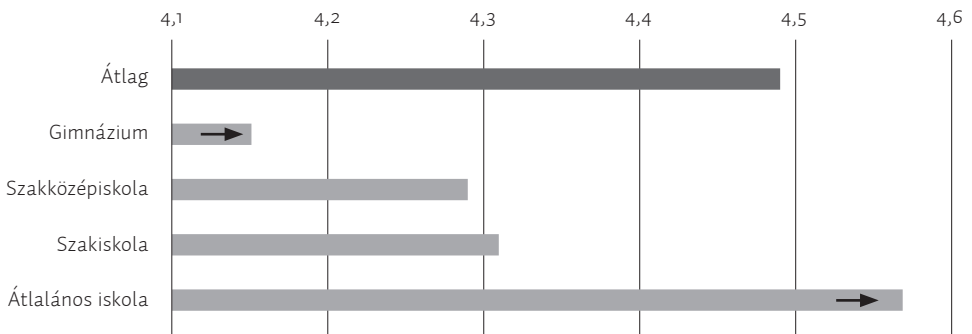
ELŐNYÖSEN BEFOLYÁSOLTA A TANTESTÜLET MÓDSZERTANI KULTÚRÁJÁT (ÖTFOKÚ SKÁLA, ETA: 0,177)

Az adatok azt bizonyítják, hogy a módszertani javulást optimálisan az eredeti programcsomag alkalmazásával lehet elérni. A „kevert” típusú használat az iskolavezetők megítélése alapján alacsonyabb szintű javulást eredményez, hasonlóan azokhoz az iskolákhoz, amelyekben a programcsomagok helyett csak azok „szellemiségét” alkalmazták.

Az igazgatók a kérdőív egy másik részén megíthették azt is, hogyan változott (milyen mértékben javult) a pedagógusok módszertani kultúrája. A következő ábra az iskolatípusok közötti különbségeket mutatja be:

11. ÁBRA: Iskolavezetők vélekedése a pedagógusok módszertani kultúrájának változásáról
 PEDAGÓGUS KOLLEGÁK MÓDSZERTANI KULTÚRÁJÁNAK VÁLTOZÁSA (4 = KISMÉRTÉKŰ JAVULÁS, 5= NAGYMÉRTÉKŰ JAVULÁS, ETA: 0,259)

Az adatok megerősítik az előzőeket, valamennyi iskolatípusban egybehangzó az iskolavezetők véleménye arról, hogy a programcsomagok módszertani gazdagodást, javulást eredményeztek. Ugyanakkor az intézménytípusok közötti (kismértékű) különbségek szembeűnőek: a pedagógusok módszertani kultúrájának javulásával a legnagyobb mértékben az általános iskolákban, legkevésbé a gimnáziumokban találkozunk – az iskolavezetők vélekedése alapján. Ennek okait, feltételezhetően, az érettségire való felkészítés ismeretcentrikus (ismeretközlő módszerű) hagyományaiban kereshetjük.

Az igazgatókkal felvett interjúk, a programcsomagot alkalmazó iskolákban tett látogatások, az iskolavezetők által kitöltött kérdőívek adatai tanúsítják, hogy ezekben az iskolákban a hatékonyabb tanítási-tanulási módszerek drámai változásokat hoztak a nevelés és oktatás eredményességében, a tanulás hatékonyságában, a tanulók személyiségfejlődésében és a közösségek alakulásában is. A pozitív változások jótékonyan befolyásolták a tantermekben folyó munkát, sőt, a tantestület légrére is hatással voltak. A hatékonyabb módszereket alkalmazó pedagógusok és tantestületek szakmai önbecslése növekedett, pozitívabbá vált az egyes iskolák szakmai énképe, jóllehet számos nehézség és kétely is felmerült. A kompetenciafejlesztő programcsomagok által képviselt új, hatékony és korszerű tanulási-tanítási módszerek meggyökeresedtek, és elterjedtek az iskolákban. Maguk a módszerek, pedagógiai jelentőségükben messze meghaladják a programcsomagok alkalmazásának körét, áttérjednek más tantárgyak tanóráira, beépülnek a pedagógusok módszertani kultúrájába.

5. A HÁROM KOMPETENCIATERÜLET FEJLESZTÉSÉRE IRÁNYULÓ PROGRAMCSOMAGOK KÖZÖTTI PEDAGÓGIAI, MÓDSZERTANI KÜLÖNBSÉGEK ELEMZÉSE

5.1. Programcsomagokhoz kapcsolódó tanítási módszerek

A különböző kompetenciaterületek pedagógusai, alapvetően hasonlóan nyilatkoznak a tanítás-módszertani kérdésekről (lásd 7. táblázat). Néhány területen volt csak figyelemreméltó különbség a válaszokban. A pedagógusok leginkább azzal értettek egyet, hogy a diákok a programcsomagok eszközeit és feldolgozási módszereit is kedvelték. Jól látszik az is, hogy a tantervek átrendezése mindenhol szükséges volt. Ez jól mutatja azt, hogy a pedagógusok komolyan vették a korszerű módszerek alkalmazását. Egyébként ezt a tapasztalatunkat az óralátogatások is megerősítették. Az is jól látszik, hogy a tanulási eszközöket, tankönyveket nem eredeti formájukban használták a pedagógusok (ennek legfőbb oka a programcsomagok beszerzésének nehézsége volt), illetve nem volt elegendő a 45 perces tanóra. A kompetenciafejlesztő módszertani eszköztár lassabb, időigényesebb, a hagyományos időkeretek nem mindig alkalmasak a hatékony tanításhoz-tanuláshoz.

7. TÁBLÁZAT: A programcsomagok módszereivel, tanításával és a programcsomagok részeivel kapcsolatos állítások megítélése (öt fokú skála)

A programcsomagok...	Matematika (átlag)	Szociális, életviteli és környezeti (átlag)	Szövegértés, szövegalkotás (átlag)	Összes átlaga
tanulásához a tantermet át kellett rendeznünk	4,06	3,93	4,06	4,04
eszközeit a diákok kedvelték	3,95	3,96	3,93	3,94
tanulási módszerei jól szolgálják a tanulók differenciálását	3,79	3,89	3,95	3,87
feldolgozását a diákok kedvelték	3,82	3,86	3,85	3,84
tanulási módszereit a tanulók jól fogadták	3,74	3,93	3,70	3,76
tanulási módszerei hatékonyak	3,66	3,74	3,73	3,70
tanulási módszerei jól szolgálják a tehetséggondozást, tehetségfejlesztést	3,50	3,72	3,79	3,66
tanulási eszközeit kombináltam az interaktív tábla alkalmazásával	3,76	3,35	3,61	3,62
tanulási módszerei növelték a diákok tanulási kedvét, motiváló hatásuk erőteljes	3,52	3,62	3,52	3,54
tanulási módszerei alkalmasak a hátrányos helyzetű tanulók felzárkóztatására	3,44	3,63	3,50	3,50
könnyen illeszthető a helyi tantervhez	3,56	3,40	3,16	3,37

A programcsomagok...	Matematika (átlag)	Szociális, életviteli és környezeti (átlag)	Szövegér- tés, szöveg- alkotás (átlag)	Összes átlaga
tanulási módszerei számomra nem okoztak tanulá- szervezési nehézségeket	3,08	3,50	3,30	3,25
javasolt értékelési eljárásai megfelelőek voltak	3,16	3,31	3,15	3,18
tanulása-tanítása közben az osztállyal több fegyvel- mezési problémám volt, mint máskor	2,76	2,65	2,65	2,69
tanulási eszközeit változtatás és kiegészítés nélkül tudtuk alkalmazni	2,66	2,55	2,55	2,59
tanulási eszközei a diákjaimnak nehézségeket okoztak	2,40	2,37	2,59	2,47
feldolgozásakor a tanítási óra időtartama elegendő volt	2,37	2,41	2,35	2,37

A szociális terület pedagógusai látták úgy, hogy a korszerű módszerekre az ő tanóráikon voltak fogékonyak a diákok, de az interaktív táblát ők használták a legkevésbé. A matematikatanárok nem találták alkalmasnak a programcsomagokat a tehetségfejlesztésre, egyúttal az ő számukra okoztak leginkább gondot a tanulás szervezési eljárások. A szövegértést tanító magyartanárok viszont a differenciálás lehetőségét látták leginkább megvalósíthatónak a programcsomagokkal.

5.2. A tanítási módszerek tanítás- és tanulásfejlesztő hatásai

A pedagógusok válaszaiból jól látszik, hogy módszertani kultúrájukba leginkább a pármunka, a csoportmunka és a kooperatív módszerek épültek be (lásd 8. táblázat). A projektmunka még mindig az utolsó helyen van, de az utóbbi 5-6 évre visszatekintve itt is jelentős előrelépés tapasztalható, – ezt a 3,64-es átlag jól bizonyítja.⁶ A matematikatanárok módszertani gyakorlatuk megítélésakor a pármunka és az IKT-használat területén ítélik magukat jobbnak a többi pedagógusnál, az összes többi területen kevésbé látják a gyakorlatukba beépültnek a korszerű tanítási módszereket. Leginkább a projektmunka megítélésében van meghatározó különbség. A korszerű módszerek alkalmazásában a szociális kompetenciaterület pedagógusai látják saját gyakorlatukat a legpozitívabban. Ebben valójában nincs semmi meglepő, hiszen ez a keresztantervi terület kifejezetten alkalmas ezeknek a módszereknek a kipróbálására, alkalmazására. A szövegértést tanító pedagógusok pedig a differenciálás területén látják a gyakorlatukat a legjobbnak.

⁶ A kétezres évek első felében végzett tantárgyi obszervációs kutatások (OKI, 2002) felmérései szerint a projektmunka használata még nagyon elvétve volt tetten érhető a pedagógusok módszertani kultúrájában. Az elmúlt 8-10 évben ezen a területen érzékelhető változások történtek, annak ellenére, hogy még mindig a legkevésbé használt módszerek közé tartozik. In Tartalmak és módszerek az ezredforduló iskolájában. Bp. 2004, OKI, p. 38.

8. TÁBLÁZAT: Különböző tanítási módszerek gyakorlati megvalósításával kapcsolatos elégedettség kompetenciaterületenként (öt fokú skála)

	Matematika (átlag)	Szociális, életviteli és környezeti (átlag)	Szövegértés, szövegalkotás (átlag)	Összes átlaga
Pármunka	4,31	4,26	4,23	4,27
Kooperatív módszerek	4,04	4,20	4,18	4,13
Csoportmunka	3,98	4,22	4,09	4,07
Differenciálás	3,84	3,89	3,93	3,88
IKT használata	3,87	3,64	3,70	3,75
Projektmunka	3,40	3,83	3,77	3,64

A programcsomagok fejlesztő hatásairól a különböző kompetenciaterületek tanárai (lásd 9. táblázat), hasonlóan vélekednek. A matematikatanárok a diákok kulcskompetenciái és a tehetséges tanulók eredményességében kevésbé látnak változást, mint a többi kompetenciaterület pedagógusai. Kismértékű javulást a tanításszervezési, módszertani kultúrában látnak, a tantestületi szemléletváltása, illetve együttműködések területe még, ahol a pozitív elmozdulást érzékelik. A pedagógusok innovációs hajlandósága is kismértékű javulást mutat saját megítélésük szerint. A többi területen lényeges javulást nem látnak a pedagógusok.

9. TÁBLÁZAT: A programcsomag(ok) tanulásának/tanításának fejlesztő hatásai – a különböző területeken tapasztalható változások iránya és mértéke

	Matematika (átlag)	Szociális, életviteli és környezeti (átlag)	Szövegértés, szövegalkotás (átlag)	Összes átlaga
Pedagógus kollégáim tanulás- és tanításszervezési, módszertani kultúrája	4,17	4,18	4,18	4,18
Kompetenciákkal és fejlesztésükkel kapcsolatos szemléletváltozás a tantestületben	4,11	4,17	4,13	4,13
Pedagógus kollégáim együttműködése, kooperáció a tantestületen belül	4,02	4,26	4,06	4,08
Pedagógus kollégáim innovációs hajlandósága	3,98	4,00	4,02	4,00
Kommunikáció a tantestületen belül	3,95	4,03	3,98	3,98
A diákok kulcskompetenciái	3,89	3,96	3,94	3,93
Tehetséges tanulók eredményessége	3,74	3,92	3,90	3,84
Diákok tanulási motivációja	3,77	3,77	3,73	3,75
Hátrányos helyzetű tanulók fejlődése	3,64	3,68	3,68	3,66

Az átlagokat az alábbi konvertálás alapján szerepeltettük: 1 = -2 nagymértékű romlás; 2 = -1 kismértékű romlás; 3 = 0 nincs változás; 4 = +1 kismértékű javulás; 5 = +2 nagymértékű javulás.

5.3. A programcsomagok pedagógiai és nevelő hatásai

A programcsomagok pedagógiai és nevelő hatásával kapcsolatos válaszok (lásd a 10. táblázat) zöméből kiderül (nemcsak ennél a kérdésnél), hogy a pedagógusok nem tartják megfelelőnek a programcsomagokat a hátrányos helyzetű tanulók fejlesztésére, illetve az iskolai erőszak visszaszorítására sem tartják alkalmasnak. Az előbbi a fontosabb kritika, s jelentősen ellentmond a programcsomagok célzott pedagógiai hatásai közül az egyik legfontosabbnak. Inkább alkalmasabbnak találják őket a tehetséggondozás területén. Az egyes területek pedagógusainak válaszai között nincs jelentős eltérés. Ebben a kérdéscsoportban is a szociális kompetencterület pedagógusai látják legpozitívabban a programcsomagok hatását. A tantárgyak közötti kapcsolatok kialakítását, a tanulók személyiségfejlődését, és az osztály kohéziójának erősödését is ők látják a leginkább megvalósultnak.

10. TÁBLÁZAT: A programcsomagok alkalmazásának pedagógiai és nevelő hatásáról szerzett tapasztalatok (ötfokú skála)				
A programcsomag/ok tanulása előnyösen befolyásolta:	Matematika (átlag)	Szociális, életviteli és környezeti (átlag)	Szövegértés, szövegalkotás (átlag)	Összes átlaga
az osztály kohéziójának erősítését	3,81	3,93	3,80	3,83
a tanulók személyiségfejlődését, önismeretét	3,70	3,98	3,80	3,80
a különböző tantárgyak közötti kapcsolat létesítését	3,60	3,72	3,60	3,63
a tehetséggondozási feladatok ellátását	3,49	3,59	3,68	3,59
a diákok tanulási motivációjának erősítését	3,46	3,54	3,45	3,47
a hátrányos helyzetű diákok fejlesztését	3,44	3,56	3,43	3,46
az iskolán belüli erőszak visszaszorítását	2,64	2,87	2,82	2,76

5.4. Szövegértés, szövegalkotás⁷

A magyartanárok körében végzett felmérés egyöntetű tapasztalata, hogy a kompetenciafejlesztő programcsomagokkal kapcsolatos legnagyobb eredménynek azt a módszertani fejlődést látják, amit a programot tanító pedagógusok gyakorlatuk során elértek. Vannak iskolák, ahol már hagyománya volt a korszerű pedagógiai módszerek alkalmazásának, ezekben az iskolákban a programcsomagok már a létező módszertani, pedagógiai gyakorlatba illeszkedtek be, máshol pedig éppen a programcsomagok hatására indultak be azok a megújulási folyamatok, melyek az iskola korszerű pedagógiai repertoárját megteremtették. A HEFOP 3.1.3 pályázat óriási segítségével többek között a továbbképzési lehetőségek felkíná-

⁷ Papp Ágnes: Szövegértés-szövegalkotás programcsomagok tanításának tapasztalatai a HEFOP 3.1.3 iskolákban c. háttér tanulmány megállapításainak felhasználásával. Az egyes kompetencterületekkel kapcsolatos tapasztalatokról csak rövid áttekintést adunk, részletes kifejtésük meghaladja ennek a tanulmánynak a kereteit.

lásában volt. A pedagógusok részt vehettek olyan képzéseken, ahol a korszerű pedagógiai módszereket, IKT-s lehetőségeket, eszközöket (digitális tábla, SDT stb.) megismerhették, kipróbálhatták. Számos olyan pedagógiai módszert, eszközt megismerhettek a pedagógusok, melyekről korábban sokan legfeljebb csak hallottak: modulrendszer, projektek készítése, IKT-eszközök használata, kooperatív technikák alkalmazása.

Még ennél is fontosabb eredmény volt az, hogy a tantestületekben szakmai munka, műhelymunka indulhatott meg. Megosztották egymással tapasztalataikat, vitakoztak, megoldásokat kerestek a pedagógiai kérdésekre, egymás óráit látogatták, a különböző szakos kollégák rájöttek, hogy abból, amit láttak, számos dolgot a saját gyakorlatukba is adaptálhatnak. Ez volt, talán, a programcsomagok legerősebb módszertani hatása.

A legfontosabb módszertani hatások tehát a következők:

- Szemléletváltás.
- Korszerű módszertani lehetőségek megtanulása, alkalmazása (kooperatív módszerek, csoportmunka, projektmódszer, stb.).⁸
- Korszerű IKT-eszközök használata és alkalmazása, interaktív tananyagok alkalmazásának megtanulása.
- Intenzív tapasztalatcsere – egymástól tanulás.
- Önálló tananyag- és feladatfejlesztés elkezdése, tanulása.
- Modulrendszerű oktatás megtanulása.

A szövegértés-szövegalkotás programcsomagokkal jórészt elégedettek az iskolákban, eredményesnek, jó szemléletű, a diákok érdeklődését kiváltó taneszközöknek tartják a pedagógusok, elmondható, hogy az összes programcsomag-típus közül a legnagyobb elégedettséget váltotta ki.

5.5. Matematika⁹

A matematikatanárok válasza azt mutatják, hogy a programcsomagok alkalmazása a tanári munkára, ezen belül is a tanárok módszertani gondolkodására és eljárásaira volt a legpozitívabb hatással. A tanítási módszerek gazdagodását az összes válaszoló tanár kifejezetten jónak vélte, a matematikatanárok nem kevésbé. Szakmai tapasztalataik szélesedtek a programcsomagok használatával, elégedettek is ezzel a hatással. A tantárgyi koncentráció nem növekedett jelentősen, a javasolt értékelési eljárásokat sem minősítették különösebben hatékonyak. A programcsomagok segítették a differenciálást, és a pedagógiai koncepciót egyértelműen korszerűnek tartják. Eredményesnek tartják a tanárok a tanórai munka új formáit. Ezek közül a pármunkát értékelték legjobbnak, de a különböző kooperatív módszereket és a csoportmunkát is jónak minősítették.

⁸ Számos iskolában már volt előzménye a korszerű pedagógiai módszerek alkalmazásának, ezekben az iskolákban nem volt ez annyira újdonság, de lehetőség volt az ismeretek erősítésére.

⁹ Somfai Zsuzsa: A matematika programcsomagok tanításának tapasztalatai a HEFOP 3.1.3 iskolákban c. háttér-tanulmány megállapításainak felhasználásával.

A tanári interjúk alapján a matematika programcsomagokkal kapcsolatos legfontosabb elismerések a következők voltak:

- Jó feladatok vannak a programcsomagokban, a hétköznapi élethez közelítenek.
- Az iskolában komoly probléma a lemorzsolódás, a hiányzások, így ebben a módszerben rejlő motivációs lehetőségekre nagy szükség van.
- Jól fejlesztik a matematikai logikát.
- Jól átgondolt, kidolgozott eszközrendszerrel rendelkezik.

A diákok tanulmányi munkájára, tanulási módszereire gyakorolt hatás nem hozott ugyan átütő változást, mégis pozitívnak értékelhetjük. Egyértelműen kedvelik a programcsomagok használatát a tanításban, a tananyag ilyen fajta feldolgozását, a tanárok tapasztalata szerint is kedvelték a használt eszközöket, jól érzik magukat az órákon, és ez nagyon fontos eredmény. Matematika iránti motivációjuk viszont nem nőtt számottevően.

Néhány kritikai megjegyzés a matematikai programcsomagokkal kapcsolatban:

- Nem felelnek meg teljesen a kimeneti elvárásoknak, ezért ötvözni kell a hagyományos tananyagokkal:
 - a középiskoláknak más elvárásaiknak vannak,
 - az emelt szintű érettségihez nem megfelelőek,
 - a középszintű érettségihez megfelelőek a taneszközök, de akkor a követelményeket is hozzájuk kellene igazítani, jelenleg nem ez a helyzet.
- A programcsomagok nem alkalmazhatók önmagukban, szükség van más, kiegészítő tananyagokra is.
- A sok felfedezett feladat sok időbe kerül, és kis osztálylétszámmal lehet csak csinálni.

5.6. Szociális, életviteli és környezeti kompetencia¹⁰

A szociális, életviteli és környezeti kompetencia programcsomagjai megosztották a pedagógusokat. A legpozitívabb hatások a pedagógusok módszertani kultúrájának fejlődésében, a tantestületen belüli együttműködésekben és a szemléletváltozásban észlelhetők. Ezt a programcsomagot választotta mind az implementáció, mind a követés időszakában a legkevesebb pedagógus. Az alacsony népszerűségben szerepet játszhatott a hagyományos tantervektől-tankönyvektől és tanulási-tanítási módszerektől való meglepő különbségek, a modulok újszerűsége. Úgy tűnik, ezek a modulok igényelték a pedagógusoktól a legtöbb munkát, a helyi adaptálás nehézségei miatt.

A szociális, életviteli és környezeti kompetencia programcsomagjainak moduljai – elméleti koncepcióban, tanítás-tanulásszervezési módszerekben, értékelési eljárásokban – szakítottak a hagyományokkal, jelentős újdonságértéket és sok alkalmazási műveletet (többletmunkát) igényelnek, radikálisan eltértek a hazai ismeret-centrikus tantervi-tankönyvi

¹⁰ Havas Péter: A szociális, életviteli és környezeti kompetencia programcsomagok tanításának tapasztalatai a HEFOP 3.1.3 iskolákban c. háttér tanulmányának felhasználásával.

gyakorlattól, és a frontális módszerű órák rutinjától. Komplexitása, a képesség-taxonómia elméleti háttérére épülő rendszere a pedagógusok számára idegen, szokatlan és ezért bizonytalanságot ébresztő.

A kutatás adatai tükrözik a hazai gyakorló pedagógusok (és iskolák) többségének bizonyos konzervatívizmusát, amelynek gyökerei és főbb okai a pedagógusképzésben keresendők. Ugyanakkor pozitív eredmény, hogy kisebb mértékben ugyan, de erős támogató, néha rajongó vélemények is hangot kaptak, elsősorban az innovatív pedagógusok és iskolák körében. A pozitív fogadtatás a komplexitást, a csoportos módszerű, aktív-interaktív tanulási módszereket, a modultartalmak időszerűségét és a tananyag realitását, valóságközeliségét értékelte, valamint a tanulókra gyakorolt kompetenciafejlesztő hatásokat.

A pozitív tapasztalatok mellett, számos jelzés is érkezett, hogy az eredeti formájukban nem váltak be teljesen a modulok, rengeteg adaptációs munkára volt szükség a tanításukhoz. A szkeptikus érveket összefoglaljuk:

- Kereszttantervi tartalomról van szó, nem olyan egyszerű az órarendbe illeszteni, mint a szövegértést vagy a matematikát.
- Ellentmondásos a három kategóriába (A, B és C típus) sorolt modulok felosztása.
- Annyira különbözőek az iskolák, a diákok szociális helyzete, illetve annyira eltérőek problémáik, hogy a programcsomagok ezt valószínűleg nem tudták áthidalni.
- Nagyon sok átdolgozást, adaptálást igényeltek.
- Általában csak az osztályfőnöki órákba tudták beépíteni, illetve az életpálya-építéssel lehet összevonni.
- Nagyon időigényes a tanításuk.
- Nagy létszámú osztályok esetében nehezen alkalmazható.

ÖSSZEFOGLALÁS

A programcsomagok tanulás- és tanítás-módszertani innovációs fordulatot hoztak. A hagyományos, frontális tanítás dominanciáját megtörve, páros és kiscsoportos tanulási helyzeteket, projekteket, kooperatív tanításszervezési formákat kínáltak a pedagógusoknak. Ezzel a fordulattal a programcsomagokat feldolgozó osztályok élete megváltozott. Felerősödött és széleskörűen elterjedt a páros és kiscsoportos tanulás, a pedagógiai projektek megvalósítása, intenzívvé vált a kiscsoporton belüli interaktív tanulás, növekedett a tanulók közötti személyes kapcsolatok lehetősége, erősödött az osztályok kohéziója, miközben a diákok önismerete és önértékelése is gazdagodott. Megváltozott a pedagógus szerepe, aki az ismeretközli és számon kérő sablonból kilépve, tanulást szervező, animátor és segítő szerepelemeket építhetett be a tanórai munkájába. Megváltozott a tanterem képe is: a tanulók kisebb csoportokban, asztalok körül ülve dolgoznak, mozgásuk és kommunikációjuk szabadabb, kötetlenebb, ez a kötetlenség azonban szabályozott keretekben nem zavarja a tanulás-tanítást. A tanulás tempója személyesebbé vált azáltal, hogy a csoportokban és párban végzett tevékenység a feladatokra irányulva nem „centrális vezénlyéssel” halad, hanem a csoport vagy a tanuló páros tanulási üteméhez igazodik. A módszerek változása kiterjedt

az értékelésre is. A tanulás értékelése más eszközöket igényel a csoportos, kooperációra épülő tanulás során. A programcsomagok a tanulók teljesítményét megállapító értékelési eszközöket is tartalmaztak, ezek körében hangsúlyos volt a tanulókat önértékelésre, a csoportos tanulási szerepeikre készítető önreflexió és a fejlesztő értékelés.

Mindezek a változások a pedagógusnak és a tanulóknak egyaránt újszerűek voltak. A kooperatív tanításszervezési gyakorlat kialakítása a tanteremben egy közös tanulási folyamattá vált, az átmeneti időszakban mind a tanár, mind a diákok sokféle tanulási-tanítási tradíciót kellett, hogy elhagyjanak, új magatartás-és szerepformákat kellett, hogy tanuljanak és megvalósítsanak. Ezek körében kiemelt jelentőségűvé vált az infokommunikációs eszközök intenzív használata. A programcsomagok feladatai kiaknázták az internet kínálta lehetőségeket is. A feladatok megoldásához szükségessé váltak a világhálón elérhető adatbázisok, információk. A programcsomagokat feldolgozó tanítási órákhoz mindinkább szükségessé váltak a digitális eszközök, a számítógépek, projektorok és az interaktív tábla. A programcsomagok hatásvizsgálati kutatása feltárta, hogy ez jelentősen hozzájárult mind a pedagógusok, mind a tanulók digitális kultúrájának növekedéséhez.

A programcsomagok legfontosabb módszertani hatásai tehát a pedagógusok számára a felmérés és az esettanulmányok és interjúk tapasztalatai alapján a következők voltak:

- Szemléletváltás.
- Korszerű módszertani lehetőségek megtanulása, alkalmazása (kooperatív módszerek, csoportmunka, projekt módszer stb.).
- Korszerű IKT-eszközök használata és alkalmazása, interaktív tananyagok alkalmazásának megtanulása.
- Intenzív tapasztalatcsere – egymástól tanulás.
- Önálló tananyag- és feladatfejlesztés elkezdése, tanulása.
- Modulrendszerű oktatás lehetőségeinek megtanulása.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- HAVAS PÉTER: *A szociális, életviteli és környezeti kompetencia programcsomagok tanításának tapasztalatai a HEFOP 3.1.3 iskolákban.* Háttértanulmány. OFI, kézirat.
- KERBER ZOLTÁN: *Gyorsjelentés a TÁMOP 3.1.1. 6.3.2 elemi projekt (Az NFT 1-ben kifejlesztett kompetencia alapú programcsomagok bevezetésének hatásvizsgálata) HEFOP 3.1.1 iskolák körében, 2010. április–májusban végzett felmérésről*
- KERBER ZOLTÁN: *A kompetenciafejlesztő programcsomagok bevezetésével és hatásaival kapcsolatos tanulások a HEFOP 3.1.3 iskolák körében készített esettanulmányok és interjúk alapján.* Zárótanulmány. OFI, kézirat.
- PAPP ÁGNES: *Szövegértés-szövegalkotás programcsomagok tanításának tapasztalatai a HEFOP 3.1.3 iskolákban.* Háttértanulmány. OFI, kézirat.
- SOKARCÚ IMPLEMENTÁCIÓ. *KOMPETENCIAFEJLESZTŐ PROGRAMCSOMAGOK BEVEZETÉSE A HEFOP 3.1.3 ISKOLÁK KÖRÉBEN.* (SZERK.: Kerber Zoltán) Budapest, 2011, Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet.
- SOMFAI ZSUZSA: *A matematika programcsomagok tanításának tapasztalatai a HEFOP 3.1.3 iskolákban.* Háttértanulmány. OFI, kézirat.
- Tartalmak és módszerek az ezredforduló iskolájában.* Tanulmányok a tantárgyi helyzetfelmérésről 2001–2003. (Szerk.: Kerber Zoltán) Budapest, 2004. Országos Közoktatási Intézet.